

Ο ομιλητής Δρ Κλείτος Ιωαννίδης

Στιγμιότυπο από την Εκδήλωση

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

«ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ»

Την Παρασκευή 11.2.2011 εγκαινιάστηκε μια σειρά διαλέξεων που έχουν ως κύριο θέμα τους τον «Πλατωνισμό και την Πατερική Θεολογία».

Σκοπός των διαλέξεων αυτών, που θα γίνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα στο Μέγα Συνοδικό της Ιεράς Μονής Κύκκου στο Μετόχι του Αγίου Προκοπίου στη Λευκωσία και που τελούν υπό την αιγίδα του Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Κύκκου και Τηλλυρίας κ.κ. Νικηφόρου, είναι η ανάδειξη της συμβολής της Πλατωνικής φιλοσοφίας, αλλά και γενικότερα της ευρύτερης ελληνικής φιλοσοφίας, στην έκφραση και διατύπωση της Πατερικής Θεολογίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Πρώτος ομιλητής υπήρξε ο καταξιωμένος συ-

μπατριώτης μας Δρ Κλείτος Ιωαννίδης, συγγραφέας-ερευνητής, καθηγητής της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Frederick.

Το θέμα της εισήγησής του αφορούσε στον Πλατωνισμό και τη Μυστική Θεολογία με ιδιαίτερη έμφαση στην περίπτωση του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης. (Δημοσιεύεται στη συνέχεια ολόκληρη η εισήγηση του).

Ο Δρ Κλείτος Ιωαννίδης γεννήθηκε στο χωριό Μουτουλλάς το 1944. Τελείωσε το Γυμνάσιο Πεδουλά και την Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου και εργάστηκε δύο χρόνια ως δάσκαλος. Από το 1967 μέχρι το 1974 σπούδασε στο Παρίσι φιλοσοφία, θρησκείολογία και κοινωνικές επιστήμες. Το 1973 ανακηρύχθηκε Διδάκτωρ της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Σορβόνης.

Από το 1973 μέχρι το 1976 εργάστηκε ως ερευνητής και καθηγητής στο Παρίσι και στην Αθήνα και από το 1977 μέχρι το 1999 ως ερευνητής στο Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου. Από το 1988 είναι και επιστημονικός συνεργάτης της Ιεράς Μονής Κύκκου.

Ασχολήθηκε συστηματικά, εκτός από τη θρησκείολογία, τη φιλοσοφία και την ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας, με την επιστημονική έρευνα, τον ευαγγελικό, τον πατερικό και μυστικό λόγο, την ποίηση, το δοκίμιο, την αρθρογραφία, τη μελέτη, την κριτική και τη μετάφραση.

Ημερήσια και περιοδικά έντυπα της Κύπρου, της Ελλάδας και του εξωτερικού φιλοξένησαν δεκάδες εργασίες και άρθρα του. Ποίηση και άλλες εργασίες του μεταφράστηκαν στα γαλλικά, αγγλικά, ρωσικά, ιταλικά, γερμανικά, σερβικά, βουλγαρικά, ουγγρικά, ισπανικά, ολοβενικά και εσθονικά.

Υπήρξε, ανάμεσα σε άλλα, ιδρυτικό μέλος του Κυπριακού Κέντρου της Διεθνούς Ένωσης Συγγραφέων, Γραμματέας του για σειρά ετών, και τώρα Αντιπρόεδρος του.

Είναι Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Φιλοσοφικής Εταιρείας Κύπρου, μέλος του

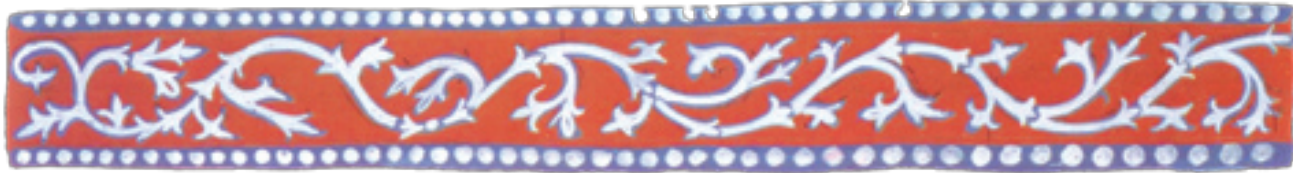
Διοικητικού Συμβουλίου του Πολιτιστικού Ιδρύματος «Αρχάγγελος» της Ιεράς Μονής Κύκκου, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Κυπριακού Κέντρου του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου, αντεπιστέλλον μέλος της Φιλοσοφικής Εταιρείας Ελλάδος και μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων Ελλάδος.

Υπήρξε Αντιπρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Κυπριακού Συνδέσμου Τεχνών και Επικοινωνιών και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου.

Έχει εκπροσωπήσει την Κύπρο σε πολλά ελληνικά και διεθνή φιλοσοφικά, θεολογικά και λογοτεχνικά συνέδρια.

Έχει εκδώσει περίπου 50 βιβλία, φιλοσοφικού, αισθητικού, εκκλησιαστικού και ιστορικού περιεχομένου, και 7 τόμους προσωπικής ποίησης. Δημοσίευσε 1400 μικρά και μεγάλα κείμενα και έκανε 20 χιλιάδες ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές σε όλους τους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς της Κύπρου.

Μετά το πέρας της εισήγησης, ο ομιλητής απάντησε σε ερωτήσεις των ακροατών και διεξήχθη συζήτηση γύρω από το υπό ανάπτυξη θέμα.

ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΥΣΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ (ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ)

● Του Δρος Κλείτου Ιωαννίδη

Ερευνητού-Συγγραφέα

Καθηγητού της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Frederick

είμνηστος Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Βασίλειος Ν. Τατάκης στο βιβλίο του Θέματα Χριστιανικής και Βυζαντινής Φιλοσοφίας γράφει σχετικά με το θέμα μας: «Όλη η χριστιανική σκέψη είναι στο βάθος μια ερμηνεία της χριστιανικής διδασκαλίας. Έργο ανεξάντλητο σε περιεχόμενο. Κανείς ούτε τόλμησε ούτε θα τολμήσει ποτέ να υποστηρίξει ότι με την ερμηνευτική του προσπάθεια έχει εξαντλήσει την έννοια του Θεού. Το ίδιο συμβαίνει με πολλές ουσιαστικές έννοιες του Χριστιανισμού...». «... Ερμηνευτικό είναι κυρίως το έργο των Πατέρων της Εκκλησίας, Σχόλια και υπομνηματισμοί του θείου λόγου των Γραφών πίστευαν ότι είναι τα έργα των. Σχόλια και υπομνηματισμοί που σκοπό τους είχαν να επιτύχουν την κατανόηση της πίστewς, το πέρασμα από την πίστη στη γνώση. Να δώσουν μια λογική οικοδομή, σ' αυτό που από τη φύση του ήταν ασύλληπτο. Τούτο είναι το δράμα του λόγου, να προσπαθεί να συλλάβει αυτό που υπερβαίνει τον ανθρώπινο λόγο. Και στον αγώνα αυτό επέτελεσε η χριστιανική σκέψη πραγματικούς άθλους, που επέτρεψαν, όσο είναι δυνατό στον άνθρωπο, να συλλάβει τη σχέση του με τον Θεό, και τον Θεό, όσο γίνεται πιο απόλυτα πνευματικά... «Στην πηγή της η χριστιανική σκέψη είναι μυστική (υπερβατική αλήθεια), μπορεί στην ανάπτυξή της να είναι λογική, διαλεκτική, «είδησις της θείας ου-

σίας, λέγει ο Μέγας Βασίλειος, είναι η αίσθησις της ακαταληψίας της»... «Όταν λέγει ο Μ. Βασίλειος, αισθάνεσαι ότι ο Θεός είναι ακατάληπτος, τότε να ξέρεις ότι βρίσκεσαι κοντά στη θεία ουσία, τη γνωρίζεις κατά κάποιο τρόπο. Μια και καταπάστηκαν οι χριστιανοί συγγραφείς με τη λογική οικοδομή της πίστης, γρήγορα κατάλαβαν το χρέος τους να απομακρύνουν από το έργο τους κάθε υποκειμενισμό, να συλλάβουν τη θρησκευτική ουσία με κάθε δυνατή αντικειμενικότητα. Γι' αυτό προσέφυγαν στην Ελληνική σκέψη, που διέθετε γι' αυτό της το έργο, όχι μόνο άφθονο υλικό, αλλά και τις επιστημονικές μεθόδους, τα όπλα της λογικής».

Η ύψιστη αυτή ανάγκη των Πατέρων τους οδήγησε στον Πλατωνισμό, δηλαδή στη μελέτη των έργων του Πλάτωνος και των Νεοπλατωνικών, όπως του Πλωτίνου, του Πορφυρίου και του Πρόκλου, χωρίς φυσικά να αγνοήσουν τον Αριστοτέλη, τους Στωικούς και τους άλλους σημαντικούς εκπροσώπους της ελληνικής σκέψης. Εδώ βρίσκεται το μεγαλείο της γόνιμης συνάντησης της χριστιανικής με την ελληνική σκέψη. Και δεν είναι τυχαίο που ο Κλήμης Αλεξανδρείας θεωρεί ότι υπάρχουν στην Εκκλησία δύο Παλαιά Διαθήκαι, η των Ελλήνων και η των Εβραίων, και οι δύο, παιδαγωγοί εις Χριστόν. Και ο Ιουστίνος ο μάρτυς, ο φιλόσοφος, μαθητής του αρχαίου λόγου και της θύραθεν σοφίας, θεωρεί ότι όλα είναι καλώς ειρημμένα ανήκουν στους χριστιανούς. Καταφεύγοντας σ' ένα Πλατωνικό φιλόσοφο λέ-

γει: «Εφοιτούσα, όσο πιο συχνά μπορούσα κι έτσι έκαμα προόδους. Κάθε μέρα προχωρούσα όλο και περισσότερο. Η κατανόηση των ασωμάτων όντων με αιχμαλώτιζε σε ύψιστο βαθμό. Η θεωρία των ιδεών έδινε φτερά στο πνεύμα μου, τόσο που μέσα σε λίγο καιρό πίστεψα πως είχα γίνει σοφός! Ήμουν μάλιστα αρκετά ανόητος, ώστε να ελπίζω ότι θα έβλεπα τον Θεό, γιατί αυτός είναι ο σκοπός της φιλοσοφίας του Πλάτωνος».

Άλλωστε και ο Κλήμης Αλεξανδρείας και αυτός σπουδαστής ενδελεχής του αρχαίου λόγου, μιλώντας για το θείο γνώφο στον οποίο εισήλθε ο Μωυσής, ακολουθώντας την αλληγορική οδό της Αλεξανδρινής Σχολής, θα μας πει ότι αντιστοιχεί με τις άρρητες και αιεδαίς ιδέες του όντος, γιατί ο Θεός βέβαια δε βρίσκεται μέσα σε σκότος ή εν τόπω, αλλά πέρα από τον τόπο και από τον χρόνο και από την ποιότητα των όντων. Οι άρρητες και αιεδαίς ιδέες είναι Πλατωνική ανακάλυψη και Πλατωνική φιλοσοφική διατύπωση. Έτσι ο Ελληνισμός δεν πέθανε τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, έστω και αν ο φανατισμός δολοφόνησε κατακρεουργώντας την πανέμορφη φιλόσοφο και μαθηματικό Υπατία στην Αλεξάνδρεια. Πέθανε κάποια μορφή Ελληνισμού, αφού επέτρεψε την αφομοίωσή του από τα καινούργια πνευματικά ρεύματα, τα οποία εξελλήνισε και γονιμοποίησε δημιουργικά στη συνέχεια, παραμένοντας σωστός και ακέραιος πνευματικά έναντι του πνεύματος του ανθρώπου και του συνειδητού εαυτού του. Ο Ελληνισμός, λόγος και σκέψη, απορροφημένος από τους Έλληνες Πατέρες, οι οποίοι σπουδάζουν στην Αθήνα (Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός), Αντιόχεια (Ιωάννης Χρυσόστομος), Αλεξάνδρεια (Κλήμης, Ωριγένης, Μ. Αθανάσιος κ.ά.) από τον Β' κίελας αιώνα, συντηρείται, με τα πιο έντονα του στοιχεία, εντός του Χριστιανισμού (μέθοδος (διαλεκτική), θεωρία, ενατένιση, απομάκρυνση από τα αισθητά, λόγος και έκσταση), αλλά και με την αλληγορική μέθοδο (Σπήλαιο Πολιτείας του Πλάτωνος, Υπερουράνιος τόπος, και υπερουράνια κίνηση, Φαίδρος, πνευματική γεωγραφία Φαίδωνος, δημιουργός του Τιμαίου, Αριστοτέλης, Στωικοί, Πλωτίνος και νεοπλατωνισμός, Ιάμβλιχος και μυστήρια (θεουργία) και άλλα πολλά, Βάκχες Ευριπίδη (βλ. π. Festugiere, Jean Danielou, Nock, Β.Ν. Τατάκη).

Η ελληνική σκέψη, με τους εκλεκτούς εκπροσώπους της και με επικεφαλής τον Πλάτωνα ασκεί και προπαρασκευάζει τον χριστιανό υποψήφιο προς την αλήθεια. Έτσι, τα πολύτιμα σπέρματα των Εθνικών, όπως τα αποκαλούσε ο Ιουστίνος συνταιριάζονται και εναρμονίζονται

Οι Τρεις Ιεράρχες

με την αποκάλυψη του Θεού, που γίνεται εν Χριστώ Ιησού και την χάρη του Παναγίου Πνεύματος, όπως εμφανίζεται δυναμικά και πύρινα στο ιερό υπερώ των Ιεροσολύμων, την άγια ημέρα της Πεντηκοστής.

Φυσικά, φώτα ελληνικά, αποτελούν την έναρξη της οδού προς την Αλήθεια και ολοκλήρωση αυτού του δύσκολου και σταυρικού δρόμου προς τη θεία αποκάλυψη. Με τη δύναμη του τριαδικού Θεού και με τη συνέργεια του Αγίου Πνεύματος, ως δύναμης εξ ύψους, μπορεί ο αγωνιστής χριστιανός άνθρωπος να σωθεί και από την Σωκρατική αυτογνωσία (ο άσωτος υιός ήλθε εις εαυτόν και αναστάς επέστρεψε προς τον Πατέρα), οδηγήθηκε προς τη θεογνωσία και το μυστήριο του Θεού. Οδύσσεια και η μία οδός, Οδύσσεια και η άλλη. Και στις δύο περιπτώσεις ο πιστός χρειάζεται το φως του Ευαγγελίου και τη θεία χάρη.

Μέγιστο μάθημα, κατά τον Αθηναίο δάσκαλο Πλάτωνα είναι η θέα του Αγαθού (μόγις οράσθαι) και κατά τον Σταγειρίτη Αριστοτέλη, ακροθιγώς άπτεσθαι του Όντος. Το όμμα της ψυχής περιάγεται εκ της νυκτερινής ημέρας στην αληθινή, επανέρχεται δηλαδή στο αεί αϋον (Πολιτεία) και στις αιώνιες ιδέες, μέσω του διαλεκτικού προσανατολισμού και της νοητής θέας των όντων. Το αυτό ένα-τενιστικό πνεύμα βρίσκομε και στον Χριστιανισμό, ως ακραιφνή Πλατωνισμό, από την εποχή του Κλήμεντος Αλεξανδρείας, με μόνη διαφορά το περιεχόμενο να γίνεται βαθύτατα υπαρξιακό και σωτηριώδες.

Η σωτηρία επιτυγχάνεται μέσω της γνώσης, αλλά στην χριστιανική της διάσταση, γνώσης του Θεού, η οποία καθορίζει, τόσο τον άνθρωπο, όσο και τη μορφή και το περιεχόμενο του βίου του. Η γνώση στη χριστιανική της έκφραση δεν είναι πλέον έργο του ανθρώπου. Είναι έργο πίστης προς την εξ αποκαλύψεως αλήθεια. Η αλήθεια του Ευαγγελίου υπερβαίνει αποφασιστικά τον ανθρώπινο λόγο. Γι' αυτό το υψηλό κατόρθωμα-κατάκτηση, έχει ως βοηθό του την πίστη και τη θεία χάρη.

Η πίστη στον Θεό, ως εμπειρία αλήθειας και υπέρτατη γνώση, είναι η ενορατική, άμεση γνώση των αγίων, των γερόντων και των μυστικών, ικανή να αφήσει πίσω της τη λογική, τη νόηση και τη διαλεκτική έρευνα. Πρόκειται για υπέρβαση και ξεπέραςμα των ορίων του ανθρώπου, με σκοπό το προφητικό και ψυχορατικό άκουσμα και βλέμμα, της θείας θέλησης, αληθινή Γεθσημάνιος πυρακτωμένη εμπειρία, άνοδος στο μυστικό Σινά και αδιάλειπτη καιομένη βάτος, κάμιнос αγιοπνευματική. Στο έσχατο όριο αυτής της πνευματικής αντιστροφής και μεταμόρφωσης αναμένει τον κεκαθαρισμένο και φωτισμένο πιστό, η θέωση.

Ο άνθρωπος, πλασμένος κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση, ζών δηλαδή θεούμενος, θεούται, στο μέτρο του δυνατού της φύσης του (ομοίωσις Θεού κατά το δυνατόν (Θεαίτητος), φυγή μόνου προς Μόνον (Πλωτίνος), ελθέ ο Μόνος προς μόνον (Συμεών ο νέος θεολόγος).

Το ευαγγελικό μήνυμα, «ο καλός λόγος» της Κυριακής του Πάσχα, απαιτεί από τον άνθρωπο την ανακαίνιση-αναγέννηση (μυστήριο θανάτου και παλιγγενεσίας) (Ελευσίνα), κόκκος που πέφτει στη γη, μυστήριο θανάτου και ανάστασης (χριστιανικό βάπτισμα). Ωστόσο, στην ελληνική βιοθεωρία ο άνθρωπος είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων (Πρωταγόρας), αν και το μεγαλειώδες εγχείρημα του Πλάτωνος ήταν ν' αποδείξει ότι ο Θεός είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων. Αντέστρεψε όλο το σοφιστικό εγχείρημα και επιχείρημα από ανθρωποκεντρικό σε θεοκεντρικό, από την σοφιστική σχετικιστική ανθρωπολογία οδήγησε τα πράγματα στην Πολιτεία και στους Νόμους του, σε θεο-λογία και σωτηρία του πολίτη και του άστεως. Μόνο που, ο οδηγός λόγος παραμένει χρωστικός τόσο στην ανιούσα, όσο και στην κατιούσα διαλεκτική, αλλά και στην κατάσταση του θεατού των ιδεών, καθώς και στην κατάσταση του ηθοποιού φιλοσόφου κυβερνήτου μέσα στο δράμα του κόσμου. Αν κατέρχεται από το νοητό τόπο ο θεατής των όντων φιλόσοφος-διαλεκτικός τούτο το κάνει

άκων, ενώ ο Κύριος το κάνει εκών. Εκών υπό γην καλύπτεται και εκών δέχεται το πικρό ποτήριο και αναρτάται εν ξύλω, επικατάρατος, για να προσφέρει ως αμνός του Θεού την ευλογία και τη λύτρωση στο γένος των βροτών.

Ο Πλατωνικός λόγος ξεπερνά τον εαυτό του στη βακχική έκσταση και στον εικότα μύθο, καθώς και στον κάλλιστο δεσμό την αναλογία (Τίμαιος) της επιστήμης, αλλά και της αλληγορίας. Στην χριστιανική σκέψη η ψυχή του πιστού, εφορμάται προς το επέκεινα, προς το εν ουρανοίς πολίτευμα (Απ. Παύλος), βόσκει διαρκώς στα λειβάδια του λόγου του Θεού, η καρδιά θερμαίνεται με την έφεσή της προς το Είναι και αγωνίζεται αδιάλειπτα, μέσω της προσευχής και της ευχαριστίας, να παραμείνει αδιάπτωτη από την κατάσταση του Είναι. Εν πνεύματι και αληθεία, με βαθεία και ακλόνητη πίστη, οδηγείται πότε στο μαρτύριο του αίματος (οδός του εσφαγμένου αρνίου) και πότε στο μαρτύριο της συνείδησης (οδός των θεουμένων πιστών και παθιτών του Θεού). Ανακαλύπτει ο εραστής και μυστικός του Θεού ότι είναι κατ' εικόνα και ομοίωση πνεύμα, το οποίο από δυνάμει γίνεται ενεργεία, αγαπώντας τον αδελφό του και αγαπώντας το Πνεύμα, που είναι ο Θεός, όπως το αποκάλυψε ο Κύριος στο φρέαρ του Ιακώβ, στη Σαμαρείτιδα. Έτσι μπορεί να γευτεί και να ξεδιψάσει τη διψώσα στην έρημο ψυχή του και να υπερ-

βεί τα τυχόν αδιέξοδά του, με το ύδωρ το ζών, το αλλόμενον εις ζωήν αιώνιον.

Πίστη και ενατένιση οδηγούν την ψυχή στο υπερβατικό επέκεινα και στη γνώση του Όντος (Θεός προς Μωυσή), που είναι την ίδια ώρα, και σωτηρία του είναι του ανθρώπου, αξίου της θείας χάριτος.

Οι Έλληνες ηθικοί μας δίδαξαν (Σωκράτης, Πλάτων, Ζήνων ο Κιτιεύς κ.ά.) πως η αρετή είναι γνώση. Πολλοί, μέχρι σήμερα το αμφισβητούν. Ο Χριστιανισμός διακηρύττει πως η πίστη είναι εκείνη που σώζει. Η πίστη κατευθύνει την ορμή της ψυχής προς τα άνω (άνω σχώμεν τας καρδίας, Χριστώ τω Θεώ παραθήμεθα) και ταυτόχρονα, ενώ η ψυχή κατευθύνεται προς το απόλυτο, μέσω της πίστης, η τελευταία προεξάρχει και προΐσταται στη θέληση και στην πράξη του ανθρώπου. Με την πίστη ο χριστιανός βρίσκει την αλήθεια και με την πίστη οδηγείται στο βάθος και στο ύψος. Η πίστη κάνει το λόγο υπέρλογο και τον απομακρύνει από τον κίνδυνο να γίνει λόγος παράλογος. Η πίστη πτερώνει το λόγο και με το παραβολικό παράδοξο του Κυρίου κατορθώνει ο πιστός τη μεταξίωση των αξιών και την καλή αλλοίωση της δεξιάς του Υψίστου. Η επιστήμη των χριστιανών πιστών είναι εκείνη που κατευθύνει τους βηματισμούς της ψυχής προς τον Θεό, ανακαινύεται μέσω του ιδίου του Τριαδικού Θεού. Γι' αυτό, και οι Απολογητές και οι Πατέρες θεωρούν τους εαυτούς τους φιλοσόφους, αναζητητές και ερευνητές δηλαδή της αλήθειας, αυτή τη φορά, όχι κατά τον τρόπο του Σωκράτη ή του Πλάτωνος, αλλά, είναι κατά Χριστόν φιλόσοφοι. Αλιευτικώς, ουχί Αριστοτελικώς, κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά.

Η πίστη, φυσικά, δεν πρέπει να είναι τυφλή. Λογικό και ελεύθερο πνεύμα ο άνθρωπος, έλλογο, μέσα από την πίστη του θα πρέπει να κατευθύνεται προς το φως του Θεού, το άρρητο και το ακατάληπτο.

Προχωρώντας το ανθρώπινο πνεύμα από το λόγο στην ενόραση (την άμεση γνώση – πίστη) δεν έχει ανάγκη από επιχειρήματα και λογικές αποδείξεις. Ούσα πρώτη η ενορατική αλήθεια, όπως έλεγε ο Αριστοτέλης, δεν χρειάζεται ν' αποδειχθεί, δεν μπορεί καν να τύχει απόδειξης. Πρόκειται για την περιοχή του ακατανόητου, του απ' αλλού φερμένου και αδοκίμαστου (Ελύτης), το οποίο μόνο ως έλλαμψη και ενόραση συλλαμβάνεται. «Ότι συλλάβεις μες στην αστραπή μένει καθαρό στον αιώνα» (Ελύτης).

Οικείο το άρρητο στον Πλατωνισμό, στον Χρι-

στιανισμό προσλαμβάνει μυστικό περιεχόμενο, γίνεται μεταφυσική θεολογία και μυστικισμός, συνοδεύοντας το ασύλληπτο για τη λογική, τη διασκεπτική γεωμετρική σκέψη. Όντας το άρρητο αποκάλυψη και τρίτος Παύλειος ουρανός, ουράνιο δηλαδή αγαθό της Βασιλείας, έρχεται στη γλώσσα των χριστιανών Πατέρων, εν Χριστώ φιλοσόφων, ως θεοπνευστία, υπομνηματισμός ένθεος της αποκάλυψης, Καινή Διαθήκη και άριστος σχολιασμός των χαριτωθέντων αγίων της Εκκλησίας.

Μεγάλη η ανταλλαγή Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος. Εκχριστιανίζονται ελληνικές θέσεις και εξελληνίζονται αλήθειες του Χριστιανισμού. Η υψηλή φιλοσοφία των εθνικών συγγενεύει με την αλήθεια του Ευαγγελίου. Το Πλατωνικό Αγαθό, η Ιδέα των ιδεών, η ανυπόθετη αρχή, δεν μπορεί να διαφέρει παρά μόνο μορφικά και γραμματικά από τον Αγαθό, που στη γλώσσα του Χριστού, είναι ο ίδιος ο Θεός. Η συνάντηση Ελλήνων και Χριστιανών έδωσε κεφαλιώδεις κατακτήσεις στο Δυτικό Πολιτισμό και η σύνθεση των δύο δρόμων αποτελεί την πεμπτουσία του Δυτικού κόσμου.

Ας δώσουμε ένα άριστο παράδειγμα της γόνιμης και δημιουργικής αυτής συνάντησης, Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος, όπως το επεξεργάστηκε και διατύπωσε ο αδελφός του Μ. Βασιλείου, άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ειδικά μέσα από τα ερμηνευτικά σχόλιά του στο Άσμα Ασμάτων και στο Βίο του Μωυσέως. Οι Πλατωνικές και Πλωτινικές αναφορές είναι δεκάδες. Επίσης, δεκάδες είναι και οι αναφορές στον Μάρκο Αυρήλιο, στον Φίλωνα τον Ιουδαίο, Ωριγένη, Πορφύριο, Ποσιδώνιο και άλλους εθνικούς, όπως και σε χριστιανούς συγγραφείς.

Αυτά αποκαταστάθηκαν από τη σύγχρονη επιστήμη και τα βιβλία του καρδινάλιου Jean Danielou, Βασιλείου Ν. Τατάκη, Vladimir Lossky, Παύλου Ευδοκίμωφ και άλλων πολλών, δικών μας και ξένων, είναι άριστα και χρήσιμα βοηθήματα για όποιον θέλει να εμβαθύνει προς την κατεύθυνση της μεγαλειώδους συνάντησης Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος.

Επιστρέφουμε στον Γρηγόριο Νύσσης:

Στην Ελληνική Πατρολογία ο Γεώργιος Πισίδης, μιλώντας για τον άγιο Γρηγόριο, επίσκοπο Νύσσης, τον αποκαλεί «μυστικώτατο».

Εκτός από το αυστηρά χριστιανικό οικογενειακό περιβάλλον και τις στενές σχέσεις, που είχε με το φίλο του άγιο Γρηγόριο τον Ναζιανζινό και τον

αδελφό του άγιο Βασίλειο Καισαρείας, ο Γρηγόριος Νύσσης μας άφησε ένα σημαντικό ερμηνευτικό και θεολογικό συνάμα έργο, διαποτισμένο από τη μυστική γλώσσα και τη βαθιά αναζήτηση της θεογνωσίας και ένωσης με τον Θεό.

Από τα πρώτα του κείμενα που αναφέρονται στον παρθενικό βίο, έως το ερμηνευτικό και μυστικό σχολιασμό του Βίου του Μωυσέως και του Άσματος Ασμάτων, που γράφονται σε ώριμη ηλικία, βρίσκουμε διάχυτη την αυθεντική και γνήσια μυστική του εμπειρία. Δίπλα στο θεολόγο, στον χριστιανό φιλόσοφο και στοχαστή, συνυπάρχει και εκδηλώνεται αρμονικά ο μυστικός, ο ζητητής και νοσταλγός του Θεού.

Ακολουθώντας την παράδοση, που έχει πίσω της τους Κλήμεντα και Ωριγένη, επεξεργάζεται μια μυστική θεολογία, που στηρίζεται απόλυτα πάνω στο θεολογικό δόγμα της ελληνικής Ορθόδοξου Ανατολής. Από την απάθεια οδηγείται στη θεωρία και από εκεί στη μυστική έκσταση. Από την κάθαρση των παθών κατευθύνει το βηματισμό της ψυχής προς το φωτισμό του νου και την ενατένιση των νοητών κόσμων. Και από τη θεωρία των θείων και ουράνιων μυστηρίων, με τη δύναμη της θείας αγάπης και το πάθος του θείου έρωτα, οδηγείται, με τη βοήθεια της χάριτος του Αγίου Πνεύματος στη θεοπτία και την ένωση με τον Θεό.

Καθορίζοντας, στον παραγμένο από αιρέσεις και συζητήσεις 4ο αιώνα, ότι η θεία ουσία είναι απρόσιτη στη θεωρητική γνώση και ψυχή, κοινωνεί μαζί της μόνο με τη βοήθεια της θείας χάριτος ως παρουσία Θεού. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης εγκαινιάζει το μυστικό βίο, άρρηκτα συνδεδεμένο με τα εκκλησιαστικά μυστήρια, το βάπτισμα, το χρίσμα, τη θεία Ευχαριστία και την άπειρη αγάπη του σωτήρος Χριστού.

Η μυστική πορεία προς το θείο γνώφο, την υπερβατή για κάθε κτίσμα θεία πραγματικότητα, διέρχεται από συγκεκριμένα και καθορισμένα στάδια, ικανά να μεταμορφώσουν και ν' αναμορφώσουν την ανθρώπινη ύπαρξη σε σκεύος εκλογής, αποκαθιστώντας το χαμένο με την πτώση αρχαίο κάλλος. Οι διάφοροι αναβαθμοί στην πνευματική ζωή, χωρίς να είναι γραμμικοί αλλά πολυδιάστατοι, με τη δυνατότητα ν' αλληλοτέμνονται και ν' αλληλοσυμπληρώνονται, επιτρέπουν στο μυστικό οδοιπόρο να κατευθύνει τον αγώνα του προς την έρημο και το μυστικό Σινά της ψυχής, ατενίζοντας αιώνια τη γη της επαγγελίας.

Η επιστροφή στον παράδεισο διέρχεται από το βάπτισμα, την κάθαρση δηλαδή από κάθε πάθος,

που έχει ως τελική κατάληξη την απάθεια, η οποία συμβαδίζει με τη θεωρία των θείων μυστηρίων και την έκσταση μέσα στο ζώντα Θεό. Σε κάθε στάδιο γίνεται εντός του ανθρώπου η αποκατάσταση του αρχαίου της εικόνας του Θεού, με αποκορύφωση την εκστατική αγάπη και έρωτα, την ένωση και συγχώνευση με το Θεό.

Στον Βίο του Μωυσέως του αγίου Γρηγορίου Νύσσης, στο γνώφο της αγνωσίας του Θεού («έθετο σκότος αποκρυφήν αυτού», μας λέγει ο Δαυίδ στους ψαλμούς του), γνωρίζεται ολοκληρωμένα ο Θεός. Στην πρώτη ή δεύτερη συνάντηση του Μωυσή με τον Θεό, στη φλεγόμενη βάτο, ο Μωυσής βλέπει το Θεό μέσα στο φως. Στο Σινά φτάνει, μέσα στο σκοτάδι της αγνωσίας – εκεί και ο μυστικός γνώφος – αφού εγκαταλείψει κάθε είδους αίσθηση ή γνώση. Στο μυστικό Σινά ο άνθρωπος, στο όνομα του Μωυσή, συντροφεύεται από το άγνωστο και το αόρατο, που μέσα τους βρίσκεται ο Θεός.

Σύμφωνα με τον επίσκοπο Νύσσης, ο Θεός ενοικεί πέρα από τη νόηση και τη γνώση του ανθρώπου. Η πνευματική ανάβαση του μυστικού αποκαλύπτει την απόλυτη αγνωσία της θείας ουσίας και φύσης. Με την άκρατη επιθυμία της για ένωση με τον ουράνιο πατέρα η ψυχή ακατάπαυστα αυξάνεται και εξέρχεται από τον εαυτό της, υπερβαίνει τα όριά της για ένωση. Έτσι, ο ανήφορος και η ανάβαση γίνονται ατελείωτος και αιώνιος δρόμος, νοσταλγία άσβηστη.

Πρόκειται για την αγάπη της ερωμένης στο Άσμα Ασμάτων, που απλώνει διαρκώς τα χέρια για να συλλάβει τον ασύλληπτο, για να επικαλεσθεί τον αγαπημένο, που παραμένει άφθαστος κι απρόσιτος. Κι όταν προσεγγίζει, κατανοεί πως η ένωση δεν έχει πέρας, η μυστική ανάβαση δεν γνωρίζει τέλος.

Αναλυτικότερα, η μυστική θεολογία του Γρηγορίου Νύσσης, ολόκληρος ο πνευματικός βίος του ανθρώπου, είναι μυστήριο θανάτου και ανάστασης. Πρόκειται για το βαθύ νόημα του βαπτίσματος που, σύμφωνα με τον απόστολο Παύλο, σημαίνει θάνατο με τον Χριστό και συνανάσταση μαζί του. Κατ' αυτό τον τρόπο γεννιέται ο «καινός άνθρωπος» σε αντικατάσταση του «παλαιού», του θνητού και αμαρτωλού.

Όταν η ψυχή, γράφει ο Νύσσης, απομακρύνεται από κάθε προσκόλληση προς το κακό, επιθυμεί να στρέφεται προς την πηγή του φωτός, με το μυστικό φιλί. Και το μυστικό φιλί της αποδίδει ξανά την ομορφιά της. Κι αφού διήλθε από τον απατηλό

κόσμο των φαινομένων, πορεύεται προς τη σκιά. Κι από εκεί, καλύπτεται από τη θεία νύκτα, οπότε την πλησιάζει ο θείος Νυμφίος, χωρίς ποτέ να εμφανίζεται.

Ο πρώτος δρόμος, εκείνος του βαπτίσματος, της κάθαρσης, δηλαδή, της ψυχής από την άγνοια, την πλάνη και την αμαρτία, στο λεξιλόγιο του αγίου Γρηγορίου Νύσσης καθορίζεται ως απόσταση, αναχώρηση, αλλοτριώση, χωρισμός από το κακό και το σφάλμα. Η αισθησιακή ζωή θανατώνεται με τη συμμετοχή στα μυστήρια της Εκκλησίας, την παρουσία του σαρκωθέντος Λόγου και τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος. Η μυστηριακή ζωή, η αληθινή μυσταγωγία, οδηγεί την ψυχή έως τις κορυφές του μυστικού βίου, έως τη νηφάλιο μέθη.

Στην αλληγορική γλώσσα, οι Ιουδαίοι, που είμαστε, οι αμαρτωλοί άνθρωποι, θα πρέπει, όπως οι Αιγύπτιοι στη διέλευση της Ερυθράς θάλασσας, να πεθάνουμε στον κόσμο των παθών, για να δεχθούμε το φωτισμό. Το μυστήριο του ύδατος, το Βάπτισμα, που προσφέρει ο Χριστός, συνεπάγεται κάθαρση των παθών και φωτισμό, την ίδια ώρα, της ψυχής. Στο Βίο του Μωυσέως ταυτίζεται με τη φλεγόμενη βάτο. Ο Μωυσής αποβάλλει τα υποδήματα των παθών και προχωρεί στον άγιο τόπο του φωτός. Οι δερμάτινοι χιτώνες της Γενέσεως, με τους οποίους ενδύονται οι πεπτωκότες προπάτορες, Αδάμ και Εύα, αφαιρούνται και ο καθарός ενδύεται, δια του Βαπτίσματος, με τα λευκά και φωτεινά ενδύματα της αφθαρσίας που προσφέρει ο Χριστός. «Μακάριοι οι καθαροί τη καρδιά, ότι αυτοί τον Θεόν όψονται», μας λέγει η επί του Όρους Ομιλία.

Η ατραπός προς τον απολεσθέντα παράδεισο, σύμφωνα πάντοτε με τον Γρηγόριο Νύσσης, διέρχεται από τη ματαιότητα των άστατων, περαστικών και εφήμερων πραγμάτων του κόσμου τούτου, από την ερήμωση, την αποξένωση και τη μοναξιά των απατηλών φαινομένων. Η αόρατη ομορφιά ομοιάζει, μας λέγει ο Άγιος, με τη νεφέλη, που σκοτίζει όλα τα φαινόμενα και εθίζει την ψυχή στα κρύφια του ουρανού. Η νεφέλη, που χειραγωγεί την ψυχή, είναι, στη γλώσσα των Γραφών, εκείνη, που κατευθύνει τους Εβραίους μέσα στην έρημο του Σινά. Πρόκειται για την απογύμνωση και την κένωση της ψυχής από τις πλάνες του φαινομενικού, του εφήμερου κόσμου και τον εθισμό της στη θεωρία των αοράτων μυστηρίων του πνεύματος. Ο υποψήφιος στη θεία ζωή γίνεται εποπτικός των όντων, φωτισμένος από τη θεία

γνώση και τα έσχατα, αληθινός παρατηρητής των μυστηρίων του Θεού.

Ο δεύτερος δρόμος, εκείνος του φωτισμού του νου, που πήρε το βιβλικό όνομα της νεφέλης, είναι ο ενδιάμεσος μεταξύ του φωτός της φλεγόμενης βάτου και του μυστικού γνώφου του όρους Σινά, της θείας νύκτας. Η ανάβαση στην πολιτεία των αγγέλων, η επιστροφή στον χαμένο παράδεισο περνά μέσα από τη θέα και θεωρία των υπερκοσμίων, των νοητών όντων και γίνεται παρησία του ανθρώπου, δωρεά πνεύματος, ελευθερία από την ανάγκη και φιλία Θεού. Αυτή είναι η επιστροφή, στον οίκο του Πατρός, του άσωτου και πλανημένου υιού.

Στην οικονομία της σωτηρίας, ακόμη και το όραμα της ουράνιας κιβωτού ή της πολιτείας των αγγέλων, δεν σημαίνει για την ερωμένη ψυχή και προσέγγιση του απείρου ωκεανού της θείας ουσίας. Κάθε φορά, που η ψυχή νομίζει πως φτάνει στο τέρμα, απογοητεύεται, βρίσκεται στην αρχή. Και η απογοήτευση του μυστικού είναι η χαρά του σταυρού που οδηγεί στη Ζωή και στην ανάσταση. Η μυστική ζωή δεν είναι τίποτα άλλο από ατέρμονη αναζήτηση του Θεού. Φλεγόμενη η ψυχή εκστασιάζεται, μεθά, πληγώνεται μέσα στην αγκαλιά της αληθινής παρουσίας του θείου εραστή της, που μόνιμα παραμένει κρυμμένος, αλλά και πλησίον.

Η αίσθηση της θείας παρουσίας, η συνειδητοποίηση της χάριτος, έρχεται πρώτα στον τρίτο δρόμο της μυστικής ένωσης. Κι όσο πιο πολύ ο Θεός αποκαλύπτεται, τόσο ο θείος έρωτας μεγαλώνει και η γνώση μεταμορφώνεται σε θεία αγάπη. Το αρχαίον της εικόνας, η πρώτη και έσχατη πραγματικότητα του ανθρώπου, αποκαθίσταται. Τα μυστήρια του αδύτου του Θεού, η αληθινή θεογνωσία, τα άρρητα και απόρρητα ρήματα, συλλαμβάνονται και ιερουργούνται μέσα στα ενδότατα της ψυχής.

Ωστόσο, ο Θεός παραμένει ανέφικτος, ακατάληπτος, άβατος, αχώρητος, κρυμμένος στο λαμπρό και υπερουράνιο σκοτάδι. Η μυστική ζωή, σύμφωνα με τον άγιο Γρηγόριο, επίσκοπο Νύσσης, ομοιάζει με θεία νύκτα και σ' αυτήν ο νυμφίος της ψυχής πλησιάζει, αλλά δεν φαίνεται, παραμένει αθέατος. Αυτή είναι η νηφάλιος μέθη των μυστηρίων του σώματος και αίματος του Χριστού, η ευχαριστιακή, μυστική και υπερβατική ένωση με την αγάπη του σαρκωθέντος Λόγου. Διαρκής λήθη των πεπερασμένων και επέκταση προς τα άπειρα και άτρεπτα της κλήσεως του Θεού. ■